

ASUMAN BAYTOP’U ANLAMAK

*Ali A. Dönmez**

Bitki Sistematığı alanında en çok eser vermiş, bu eserleri en çok okunmuş ve saygıyla anılır olan bilim insanlarının başında herhalde Asuman hanım gelir. Akademik özgeçmişi, bir bilim tarihçisi tarafından incelenmiş ve yayınlanmıştır.¹ Günergun bu yayınında, A. Baytop’un eserleri üzerinde kısa yorumlar da yapmıştır. Ancak A. Baytop’un eserlerinin değerini ve Türk bilimine katkısını en iyi takdir edecek, bu eserlerden faydalanan meslektaşları olacaktır. Bu yazı A. Baytop’un vefatı sonrasında, kendisini şükranla anmak ve örnek davranışlarını daha sonraki kuşakların dikkatine sunmak amacıyla kaleme alınmıştır.

Asuman Baytop’u eserlerinden tanımak

Asuman Baytop ismi ile ilk defa sistematik botanikçi rahmetli Hasan Peşmen’in Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü’ndeki odasında tanıştım. O zaman, ben henüz yeni mezun olmuştum ve lisansüstü eğitime yeni başlarken geçici olarak yerleştiğim bu odada misafirdim. Dokunulmazlığı olan bu odaya ayların, belki de yılların birikmiş tozu ayrı bir esrarenizlik katıyordu. Yüksek lisans öğrencisi olarak gözümü açtığım bu odanın kapısında “Hasan Peşmen Kitaplığı” yazılıydı ve burada bir köşede oturabileceğim söylenmişti; yıl 1989 idi. Hiçbir şeye dokunmadan, gösterilen masaya ilişmişim, zaman içinde azalan çekingen ruh halim ile bu esrarenizlik odayı ve Hasan Peşmen’i keşfetmek öğrenciliğimin diğer parçası olmuştu. Kitaplıktaki tüm kitap ve makaleleri bir bir elden geçiriyor, bir yandan da okuyordum. Bu yayınların arasında, Asuman Baytop’un Hasan Peşmen’e imzalanarak gönderilmiş eserleri de vardı. Diğer yandan çok sayıda herbaryum örneğini Hacettepe Üniversitesi Herbaryumuna (HUB) hediye ve değişim amaçlı göndermişti (Bitki örneklerini gönderdiği HUB, Günergun’un yayınında dikkatten kaçmıştır). Bir yandan eserleri, diğer yandan da gönderdiği herbaryum örnekleri gün geçtikçe bende artan bir merak uyandırmaktaydı.

Asuman hanımın yazılarında; okuduğum roman, şiir ve felsefe kitaplarındakine benzer bir derinlik, samimiyet vardı. Türkçe yazılmış makalelerde sanki karşısındaki genç bir insanla sohbet ediyor gibi açık ve güven

* Hacettepe Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Botanik Anabilim Dalı, 06800, Ankara.

¹ Feza Günergun, “Asuman Baytop’un Özgeçmişi, Botanik Gezileri, Bitki Koleksiyonu, Kitapları, Yayın Listesi,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c. XI, sayı 1-2, 2009-2010, s.5-34.

veren bir anlatım vardı. Zaman içinde bu yazılar üzerinde düşündükçe öğrendim ki; bildiğiniz, sevdiğiniz ve üzerinde düşünebildiğiniz bir konuda yazarsanız, eserinizde derinlik, başka bir deyişle üç boyutlu bir anlatım oluşuyor. Asuman hanımın yazılarında metinde olmayan ama hissedilen böylesi bir üçüncü boyut vardı.

Üzerinde en çok durduğum eserlerinden biri, Asuman hanımın “Botanikte Adlandırma” başlıklı derleme bir makalesiydi.² Makaleyi okuyan her yaştan meslektaşım belki de geçmişe dönüp kimlerden ne öğrendiği, kimlere ne öğrettiği ve ülkemizde sistematik botanik camiasının “Botanikte Adlandırma” konusunda nerede olduğu konusunda düşünme fırsatı bulacaktır. Bu makaleyi birkaç kez okumuş, kaynakçasında verilen eserlere de ulaşip onları okumaya çalışmışım. Ama o zaman İngilizce, Fransızca ve Almanca basılan “Yasa”nın, “neden Türkçesi de olmasın” sorusu da belleğime kazınmıştı. Geçen zaman içinde, düşüncelerim daha da olgunlaşıyordu. Kitapları, ağır İngilizcesine rağmen “Botanical Nomenclature” kısmından okumaya başlıyordum. Viyana Botanik Kongresi'nin Adlandırma Kolu çalışmalarına da katılmış, bu kez süreci canlı yaşamaya başlamışım. Yıllarca kitapların üstündeki isimlerinden, makalelerinden tanıdığım bilim insanları ile Nomenclature Seksiyonunda nefes nefese, sabah 9⁰⁰, akşam 18⁰⁰ aralığında dolu dolu 5 gün yaşamışım. Adlandırma çalışmalarının tepesindeki isim McNeill ile sohbet etmiş ve Yasa'yı Türkçe'ye çevirme isteğimizi teklif etmişim. Aslında hemen her şeyin normal olduğu bu sıradan yaşantılar, o zaman diliminde benim için bulutlar üzerinde yere düşmeden koşmak gibi bir şeydi. Akan zaman, girişimler, yardımlaşmalar, çalışmalar ve çalışmalar; Uluslararası Botanik Adlandırma Yasası, Yusuf Menemen ile birlikte Türkçe'ye çevrilmişti. Üstelik bu işte deneyimli 4-5 ayrı dili temsil eden ülkeleri geride bırakarak, kitap en kısa sürede okurlarına ulaşmıştı. Bu sürecin içinde yer almamda Asuman hanımın doğrudan hiç bir etkisi yoktu. Ama yazdığı eserler ve ortaya koyduğu bilim insanı duruşu ruhuma bir şeyler fısıldıyordu. Belki de o gizemli cümle “Bu ülke için bende bir şeyler yapmak zorundayım” Hasan Peşmen'den Asuman hanıma, onlardan bana ulaşmıştı.

Asuman Baytop ile yazışmak

Asuman Baytop, bilim dünyasında benim için “çocukluk aşkı” gibi olan hocalarımdan biriydi. O zamana kadar hiçbir doğrudan iletişimimiz olmamıştı. Kendisi zaman zaman herbaryuma (HUB) eserlerini gönderir, ben de herbaryum sorumlusu olarak aynı titizlik ve özenle kendisine eserlerini aldığımı ve Hasan Peşmen Kitaplığı'na yerleştirdiğimi yazardım. Botanik Adlandırma Yasası yayımlanmıştı. Heyecan ve özenle, Yusuf bey ile birlikte imzaladığımız kitabı

² Asuman Baytop, “Botanikte Adlandırma,” *Biyoloji Dergisi*, c. 27, sayı 2-4, 1978, s.113-132.

göndermek o günlerde benim en önemli işim olmuştu. Hocaya kitabı göndermiştim. Tebrik ve teşekkür yazısı bekliyordum. Ama gecikme vardı. Hocayı doğru tanımış ve doğru tahminde bulunmuşum. Çünkü Asuman Baytop okuma kültürü olan bir aydıdı. Bu kitabı okuyup değerlendirecek ve bize de öyle yazacaktı. Beklenen mektup geldi. Zarfı açarken parmaklarımın titreyişini hâlâ hissederim. “Acaba hoca kitabı beğenmiş miydi, ağır eleştiri, kıskançlık var mıydı? Adeta soluk almadan, Asuman hanımın o alışık olduğum el yazısı ile yazdığı mektubu okudum. Birden göğüs kafesimin gevşediğini ve içimde tuttuğum nefesin boşalmaya başladığını hissettim. Gözüm masamın üstündeki Atatürk’ün fotoğrafına kaydı. Biraz olsun huzur duyma hakkım var mıydı? “Dişi canavar”a teslim olmuş, her dokusuna bir hastalık yapımış koca Osmanlı’nın küllerinden Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran büyük adam, bizlere; “Cumhuriyet”i size emanet ediyorum, üstelik bilim, sanat ve uygarlıkta bu dişi canavardan daha iyi olmalısınız” deyip, mezarı dahi olmayan on binlerce şehidimizi bakarak, “bizler bu kadarını yaptık, görev sizde” demişti. Uluslararası Botanik Adlandırma Yasası Türkçe’ye çevrilmiş, bizim de sonradan fark ettiğimiz bazı yazım ya da ifade zayıflıklarına rağmen Asuman hanım tarafından beğenilmişti. Yusuf beyi telefonla arayıp Asuman hocadan mektup geldiğini bildirip, içeriğini telefonda özetledikten sonra, mektubun bir fotokopisini de kendisine posta ile gönderdim.

Asuman Baytop’u evinde ziyaret etmek

Resimli Türkiye Florası Projesi’ni gerçekleştirmek amacıyla ilgili kurul tarafından bu projenin yürütücüsü olarak seçilmiştim. Yurtiçi ve yurtdışından yararlı olacağını düşündüğüm kişi ve kuruluşlarla görüşme-yazışmalar yapıyor ve düzenli olarak da ilgili komisyona bilgi sunuyordum. Asuman Baytop ile görüşmenin de çok yararlı olacağını ilgili komisyona önermiş ve üyelerin onayını almıştım. Asuman hanımı telefon ile arayıp durumu özetledim, ziyaret talebimi ifade ettim. Son derece düzeyli ve saygın bir telefon görüşmesinden sonra, tarih, zaman ve ev adresini verdi. Hoca ile ilk defa yüz yüze görüşecektim. Eserlerinden yıllardır tanıdığım ve yazıştığımız Asuman hanımın telefonda konuşma kültüründen, kelimenin tam anlamı ile aydın, yurtsever ve bir İstanbul hanımefendisi olduğu izlenimini aldım. Asuman hanımın evinde misafir olacağım ve kendisi ile Resimli Türkiye Florası Projesi’ni temsilen görüş alış verişinde bulunacaktım. Gerekli ön hazırlıklarımı yapmıştım. İçimde hâlâ bir şeyleri eksik bırakmış olabilir miyim kaygısı vardı. Hoca ile yakınlığını bildiğim ve samimiyetine güvendiğim Prof. Dr. Mehmet Koyuncu’ya telefon ettim. Durumu anlatıp, görüşmeye gitmeden önce yüz yüze hoca hakkında daha fazla ön bilgi almak istediğimi ifade ettim. Mehmet bey ile odasında görüştük, hocanın kişisel özellikleri ve davranışları hakkında olabildiğince bilgi edinmeye çalıştım.

İstanbul 27.07.2007

Sayın Yusuf Menemen ve Sayın Ali A. Dönmez

Müsterakem imzalayıp göndermiş olduğumuz "Ulusalaraman Botanik Adlandırma Yasa" adlı kitabınızı aldım. Çok teşekkür ederim. Kitap pazartesi günü elime geçti. Onu okudum. Bu konuda bir temel kitabı Türk Botaniklere kazandırdığınız için sizlere kutlarım. Uzun ve titiz bir çalışma mahsulü, ciddi ve güvenilir bir çeviri meydana getirdiniz. Dikkatli, basit, hoş ve cildi bakımından örnek bir kitap niteliğinde. Tebrik ederim.

İlgilendiğiniz konuya, 1977'de Ben de ilgi göstermiştim ve 1972'de yayımlanmış olan, 1989'da Seattle'da toplanmış olan XI. Ulusalaraman Botanik Kongresi'nde kabul edilen Yasa'yı ele alarak ve başka bir kaynakla da faydalanarak, "Botanik Adlandırma" adlı bir makale yayımlanmış. Bir ayarbaşta aktedim. Linné hakkındaki makalem den bir fotokopiyi de ekli olarak bulacağınız.

Bazılarınızın devamını diler, selâm ve saygılarımla sunarım.

Asuman Baytop

Asuman Baytop'un Yusuf Menemen ve Ali A. Dönmez'e yazdığı 27.07.2007 tarihli mektup

Güneşsiz ve yağışsız bir kış günü (Aralık 2009); İstanbul'da, hocanın evindeyim, kapıyı görevli hanım açtı, içeri alındım. Oldukça sade bir hanımefendi; abartısız, dolaysız bir karşılaşma. Karşılıklı nezaket ve iyi niyet ifadelerinin ardından asıl konuya geçtik. Kısaca Türkiye Florası'nın yeniden yazılması ile ilgili olarak "Pozantı Toplantıları-1"den o zamana kadar geçen süreci özetledim. İçinde bulunduğumuz durumu, amacımızı, olanaklarımızı ve projeyi nasıl yöneteceğimizi açıkladım. Saygıyla dinledi, sözümü çok az keserek -ama çok kısa sorularla- süreci doğru bir şekilde anlamaya özen gösterdi. Sonra kendi görüşlerini, önerilerini, deneyimlerini; lafı uzatmadan, konuyu dağıtmadan sade ve açık bir dille anlattı. Zaman zaman yan odaya geçiyor, değişik kitaplar getiriyor, bana açıklamalarda bulunuyordu. Berrak bir bilinci, büyük bir bilgi birikimi, sade bir anlatımı vardı. Çok özenli davranıyor,

ama beni de tedirgin etmemeye özen gösteriyordu. Yan odadan sürekli kitap getirip götürmeleri beni tedirgin etmişti. Çünkü yaşlı bir hanımefendi, öylesine büyük bir özen ve büyük boyutlu ağır kitapları karınca sabrı ile taşıyordu. Bir ara aklımdan “kitapları taşımasına yardımcı olayım” düşüncesi geçti. Ancak görüşme için kabul ettiği salondan başka bir odasına girme teklifimin etkisinin ne olabileceğini tam kestiremediğim için vazgeçtim. Yaklaşık bir buçuk saat süren bir görüşme oldu. Aslında fotoğraf çekmeye özel ilgim olmasına rağmen, kişisel olmayan bu görüşmede fotoğraf çekme talebinin yersiz olacağını düşünmüş ve Ankara’da ayrılırken fotoğraf makinasını almamıştım. Bu görüşme, gerek üstlendiğim işi bilim ve ahlak kurallarına uygun olarak yapma, gerekse bireysel anlamda kendimi geliştirme açısından son derece değerliydi. Bu kadar özel ve değerli görüşme maalesef hayatımda az sayıdadır. Asuman hoca ile yaptığım bu görüşme ile diğer bir kaç görüşme [LE herbaryumunda Rudolf Kamelin ile, MO’da ve Viyana Kongresinde Peter Raven ile, Melbourne Kongresinde Ehrendorfer ile, Hedge’in evinde yaptığımız uzun sohbet, Ihsan A. Al-Shehbaz ile arazi ve MO sohbetleri, J. Doyle ile Cornell Üniversitesinde seminerim sonrası yapılan sohbet] akademik ve entellektüel gelişmemde kilometre taşı niteliğindedir.

Asuman hanım ile yaptığım bu görüşmeyi ayrıntılı bir şekilde ilgili komisyona sundum. Hoca’nın ilginç bir ifadesini hem orada hem de Resimli Türkiye Florası Projesi’nde dağılma için kilometre taşı olan Konya toplantısında konunun akışı içinde ifade ettim. Bilim tarihine not düşülmesi bakımından, hocanın deneyimine dayanan bu sözlerini burada da ifade etmek isterim; Görüşme bilimsel açıdan tamamlanmış ve artık karşılıklı son sözlerimizi söylüyorduk. Hoca biraz da, anne, abla, büyük olma ruh hali içinde “Ali bey, üç İngiliz bir araya geldiği zaman hemen bir dernek kurar ve birbirine yardımcı olmaya çalışır. Sizler de birbirinize sahip çıkınız, bu işi yapınız” demişti. İngiliz toplumunun hakkını ben de –kiskanarak– teslim ederim. Orada hukuk, yerleşik ahlak kuralları ve ülke çıkarları önce gelir; dernek ve diğer kuruluşlar ise topluma-ülkeye hizmet için kurulurlar. “Sir” unvanını da en çok parlatılmış ya da parlak görünen kişiye değil, İngiltere’ye en etkili şekilde hizmet edene verirler. İngiltere’ye defalarca gitmiş ve bu toplumun kültürünü, hayata bakış açısını oldukça iyi tanıyan biri olarak hocanın aynı zamanda iyi bir gözlemci ve düşünür olduğuna inanırım. Belli ki içinde yaşadığı toplumu da iyi gözleyip tanımış ve doğru yolda yürünmesi için bu sözleri söylemişti.

Asuman Baytop’un eserlerine başka pencereden bakış

Yazdığı kitaplardan *Türkiye’de Botanik Tarihi Araştırmaları*, *İngilizce-Türkçe Botanik Kılavuzu* ile *Bitkilerin Bilimsel Adlarındaki Niteleyiciler ve Anlamları* isimli eserleri okunduğunda, Asuman hocanın gerçek anlamda bir aydın ve bilim insanı olduğu görülecektir. Bu kitaplarda bilimsel bilgiyi edinme,

kullanma, değerli literatürü bulma ve atıf ile Türkçeyi kullanma becerisi açıkça hissedilmektedir. Bu kitaplardan öğrenilen başka bir ek bilgi ise bilimsel doğruya sadakat, emeğe saygıdır. Bu başlık altında dikkatlere sunmak istediğim Asuman Hoca'nın Evliya Çelebi değerlendirmesidir. Hoca bu eserinde Evliya Çelebi'nin 15 ciltlik eser serisini inceler ve özellikle botanik açıdan değerlendirip okurların hizmetine sunar. Herhangi bir eserin değişik meslek dalları açısından ele alınıp yorumlanması, o bilginin yaygınlaşmasına, büyümesine ve zenginleşmesine hizmet eder. Hoca'nın bildiğimiz yoğun akademik yaşamı içinde böylesi bir incelemeyi yapması, Türkçe'nin zenginleşmesine, tarihimizdeki bir değerın yeniden gün yüzüne çıkıp genç nesiller tarafından da öğrenilmesine hizmet etmiştir. Kendi çalışma alanım olmadığı için yanılıyor olabilirim. Ancak Şekspir'i (W. Shakespeare) Şekspir yapıp tüm dünyada ilkokul çocuklarına kadar öğreten, sadece eserlerindeki olağanüstülük değil, Şekspir'in eserlerini analiz edip, eleştiriler yazan, başka açılardan yorumlayan ve tüm dünyaya duyurmaya çalışan daha sonraki yazarlardır. Asuman Hoca'nın Evliya Çelebi değerlendirmesi de bu açıdan ayrı bir öneme sahiptir. Belki kendiliğimden, belki Hoca'nın etkisinde bilinçaltı bir yönelimle Yaşar Kemal'in 4 ciltlik İnce Memed roman serisini, etnobotanik açıdan değerlendirmiş ve Uluslararası Etnobotanik Kongresi'nde biraz da korkarak poster olarak sunmuştuk.³ Kongre'de benzeri bir anlayış ve farklı açıdan İspanyol yazar Servantes (Miguel de Cervantes)'i ele alan "The perception of plants in the complete works of Cervantes, particularly "Don Quijote" posterini gördüğümüzde hem şaşkınlık hem de mutluluk duygusunu birlikte yaşamıştık. Oysa önümüzde Asuman hanım'ın yazdığı ve yine bizim olan 15 ciltlik Evliya Çelebi eseri vardı.

Asuman Hoca Türk bilim tarihinde güvenilir ve nitelikli eserleri ile saygın bir yer edinmiş, gelecek kuşakların sistematik botanik bilimi alanında yetişmesine yardımcı olacak kitaplar yazmış olağanüstü bir bilim insanıdır. Kişisel anlamda, aramızdaki yaş ve mekân uzaklığına rağmen çok şeyler öğrendiğim, şahsını tanımış ve evinde konuk edilip, ülkemiz için değerli olacak bilimsel bir konuda görüş alışverişinde bulunma onuruna sahip olduğum bir bilim insanıdır. Kendisine Türk Sistematik Botanik camiasının HANIMEFENDİSİ demek herhalde abartı olmayacaktır.

³ Ali A. Dönmez, S. Olga Bayraktaroğlu, "Plants in the Ince Memed Novel of Yaşar Kemal" in *Proceedings of the IVth International Congress of Ethnobotany (ICEB 2005) 21-26 August 2005, Istanbul-Turkey*, ed. Z. Füsün Ertuğ, İstanbul: Ege Yayınları 2006, pp. 573-576.